

УДК 340.12+37 (378.1)

І. С. ГАЛЬОНКІНА

Ірина Сергіївна Гальонкіна, аспірантка Національної академії внутрішніх справ

ІНТЕОРІОРИЗАЦІЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ ЯК ВІДПОВІДЬ НА ВИКЛИК СЬОГОДЕННЯ

Українське суспільство сьогодні та його освітня сфера (зокрема і юридична освіта) перебувають у стані трансформації, що вимагає уваги з боку наукової спільноти. Реформи в царині вітчизняної юридичної освіти потребують якісно наукового обґрунтування, оскільки модернізаційні процеси, що впроваджуються, – це інвестиції у розвиток українського суспільства у XXI столітті. Від змісту, якості та швидкості проведення цих модернізаційних процесів залежить характер входження України у європейський та світовий освітній простір.

Питання вищої освіти знайшли відображення в численних публікаціях вітчизняних і зарубіжних науковців в соціально-філософському, освітньому, педагогічному, соціологічному, управлінському аспектах. Зокрема, це такі автори, як: А. Алексюк, В. Андрущенко, М. Арчер, В. Астахова, К. Астахова, Р. Барнетт, І. Вакарчук, В. Вікторов, Б. Вульфсон, Б. Гершунський, О. Глузман, А. Гофрон, Т. Гусен, В. Журавський, М. Згуровський, М. Кісіль, К. Корсак, В. Кремень, М. Култаєва, В. Кушерець, О. Локшина, В. Луговий, М. Лукашевич, В. Лутай, О. Ляшенко, М. Михальченко, І. Надольний, С. Ніколаско, В. Савчук, О. Скін, В. Скотний, М. Степко, В. Ткаченко та інші.

Сьогодні проблеми інтеріоризації у сфері вітчизняної юридичної освіти ще не набули належного наукового опрацювання. У межах цієї статті нами буде здійснено дослідження сутності та форм інтеріоризації в царині сучасної української юридичної освіти з філософсько-правових позицій.

На думку О. Сагінової, явище інтеріоризації освіти бере свій початок із часів мандрівних вчених пізнього середньовіччя, оскільки в той період університети завжди розглядалися як соціальне і культурне явище, основною метою діяльності яких було поширення знань за межі своєї території. На противагу середньовічним університетами університети XIX і XX ст.ст. були покликані виконувати функції формування професійних груп та місцевої еліти, а також розвитку науки й техніки в національному середовищі.

Починаючи з другої половини XX ст. значна частина європейських вузів була залучена в потужний рух освітньої експансії і демократизації освітніх можливостей. Масове поширення вищої освіти стало розглядатися як гарантія конкурентоспроможності держави в новій глобальній економіці, що і сприяло виникненню та оформленню нової освітньої стратегії, яка одержала назву «інтеоріоризація».

У західній науковій літературі визнання одержало визначення інтеріоризації освіти, яке було запропоноване Дж. Найтом і Де Вітом. Вказані автори під інтеріоризацією розуміють «процес інтеграції міжнародних, міжкультурних і глобальних елементів в освітні, наукові та адміністративні функції окремо взятої організації»¹, вона охоплює такі системи, які досягають «виконання конкретних цілей і задач, а також підвищення якості вищої освіти і науки»².

Я. Тілак визначив характеристики процесів інтернаціоналізації в галузі вищої освіти:

- збільшення і розширення мобільності студентів і викладачів;
- формування основного завдання вищих навчальних закладів як боротьби за платоспроможних клієнтів або талановитих студентів;
- інтернаціоналізація навчальних планів завдяки інтеграції міжнародних та міжкультурних елементів у національні навчальні курси, що набуває особливого значення для міжнародної мережі навчального закладу або програм подвійних дипломів;
- визнання англійської мови як *lingua franca* для глобального академічного співтовариства;
- «експортування» освітніх та дослідницьких послуг у країни, які не відповідають рівню розвитку розвинених країн, а також у країни із перехідною економікою;
- збільшення кількості транснаціональних партнерів та мереж в конкретних галузях навчання та дослідницької діяльності, створення міжнародних освітніх консорціумів;
- імплементація міжнародних дослідницьких схем як спроби відповісти на глобальні виклики;

– надрегіональна координація національної політики в галузі вищої освіти³.

У міжнародній освітянській практиці інтеріоризація включає в себе два структурні блоки: «внутрішній» і «зовнішній». Сьогодні інтеріоризація вищої освіти передбачає такі форми співпраці:

- 1) індивідуальна мобільність студентів та викладачів в освітніх цілях;
- 2) мобільність освітніх програм та інституційна мобільність, формування нових міжнародних стандартів освітніх програм;
- 3) інтеграція в навчальні програми міжнародного виміру та освітніх стандартів;
- 4) інституційне партнерство, створення стратегічних освітніх союзів та альянсів.

Нині не існує одностайності у трактуванні явища академічної мобільності. Ю. Сергєєва вказує на те, що дослідження феномена академічної мобільності в сучасному науковому дискурсі відбувається в межах трьох підходів, зокрема: перший підхід розглядає академічну мобільність в якості принципу розвитку сучасної вищої освіти; другий підхід пов'язаний із аналізом академічної мобільності в контексті міжнародної співпраці в галузі вищої освіти; третій підхід досліджує прикладні аспекти проблеми⁴.

Про академічну мобільність йдеться і в Законі України «Про вищу освіту»: «академічна мобільність – можливість учасників освітнього процесу навчатися, викладати, стажуватися чи проводити наукову діяльність в іншому вищому навчальному закладі (науковій установі) на території України чи поза її межами». З метою нормативної підтримки явища академічної мобільності в Україні було прийнято постанову Кабінету міністрів України від 12 серпня 2015 р. № 579 «Про затвердження Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність».

Чому сьогодні такими важливими є питання мобільності в сфері освіти? Відповідь на це запитання можна віднайти в нових, сучасних світоглядних орієнтаціях людей, відповідно до яких «академічна мобільність є складним процесом особистісного та професійного розвитку, при розгортанні якого особистість щодня зустрічає необхідність вирішення динамічних життєвих ситуацій, актуалізуючи широкий спектр специфічних навичок: здатність до міжкультурної комунікації; вміння мислити у термінах толерантності, дистанціюючись від будь-яких проявів дискримінації; здатність до саморефлексії; екзистенціальну відкритість тощо»⁵. Пояснення це носить філософсько-культурологічний характер. Мобільність і пристосованість є виявом екзистенційної свободи. Свобода діяти виражається як покладання на власні сили, образ *self-made* як і раніше зберігає свою привабливість. Головним для сучасної професійної готівки є реалізація своєї діяльності в модусі «я можу», оскільки в такому предметному представленні в сучасній культурі трансформуються цінності індивідуалізму. Уміння реалізувати одержані знання в заданому форматі – одна з вимог, які пред'являються до фахівця сьогодні. Свідомість сучасного фахівця має працювати в модусі афірмації, а універсальний погляд на світ повинен поєднуватися в ній з умінням діяти в конкретних умовах. Тому мобільність є одним із важливих образів свободи, яка передбачає і свободу зміни занять. В основі міфологеми мобільності (свободи пересування) лежить архетипний образ шляху, що є необхідною частиною міфологеми часу: необхідні внутрішні зміни, а не лише просторові; стабільне місце повинно змінитися місцями, великим простором, в якому людина відчуває себе вільною.

Більше того, мобільність у широкому розумінні є неоднозначним явищем сучасної культури. Мобільність стала однією із найважливіших характеристик сьогоденного менталітету європейця, вона є провідною детермінантою сучасної суспільної динаміки, через яку дається онтологія сучасного буття людей, інформації, речей, капіталу тощо, а масштаби цього феномена все більше зростають. На думку М. Слюсаревського, кожна людина за життя кудись переміщується, демонструючи різні види мобільності: при переїзді індивіда з одного місця на інше маємо територіальну мобільність, при зміні професії та роботи – професійну, при зміні родинного стану – сімейну мобільність, зміна ж позиції індивіда у суспільстві свідчить про його переміщення в соціальному просторі⁶.

Виділимо основні причини низької мобільності студентів вітчизняних юридичних вузів.

Перша причина. Юридична освіта, за визначенням, передбачає органічне поєднання теорії і практики. Окрім того, вона пов'язана із засвоєнням значного масиву суспільствознавчих наук, знання з яких необхідні для здійснення професійної діяльності юриста. Все це приводить до висновку про необхідність набуття кожним студентом широкого діапазону знань та навичок: від знання сутності і духу права до уміння враховувати найменші дрібниці, приймаючи відповідальні рішення. Аналіз зарубіжного досвіду підготовки студентів-юристів свідчить про принципово відмінні від вітчизняних педагогічні й фахові технології в процесі навчання, які уможливають мобільність серед тих, хто навчається. Більше того, студенти розвинутих країн мають можливість не лише навчатися в іноземних навчальних закладах, а й бути затребуваними на ринку праці будь-якої країни. Натомість наші студенти-юристи не можуть це зробити з ряду причин. Йдеться насамперед про так звану універсальну юридичну освіту, сутність якої полягає в тому, що студенти в процесі навчання ознайомлюються не із законами, а з правом як таким. Майбутні юристи звертають увагу на вивчення правових методів, прийомів інтерпретації та трактування, а не конкретного змісту матеріального права, останнє притаманне вітчизняному освітньому процесу. Провідні юридичні заклади Німеччини, Франції, Австрії, Голландії в процесі підготовки майбутніх юристів акцентують увагу на вивченні «юридичних методів», що сприяє орієнтуванню випускників в праві різних країн. Європейська юридична освіта націлена на формування фахівців з глобальним професійним мисленням, які глибоко розуміють відносні і стабільні принципи права, знайомі з історичними передумовами виникнення правових явищ та предметних форм права, судовими методами і мають достатнє уявлення про роль та значення права в суспільстві, а також співвідношення

права і моралі, права і справедливості тощо⁷. Така спрямованість навчального процесу є виправданою, оскільки «енциклопедичні знання однієї єдиної правової системи зараз відіграють меншу роль в роботі юриста, аніж здатність мислити «поверх юрисдикційних бар'єрів»⁸.

Друга причина. Окрім змістовної відмінності навчального процесу у вітчизняних вузах від зарубіжних прослідковується і методолого-методична. Часто у процесі викладання практично орієнтованих навчальних дисциплін зберігається академізм, в гіршому випадку – схоластичність. Активні методи викладання не набули широкого застосування, а технічні засоби використовуються не повною мірою. Організація навчального процесу у вітчизняних юридичних вузах повинна бути побудована за принципом дитячого конструктора: не повторювати одне і те саме, а націлювати на розвиток здібностей варіювання та креативності щодо наявного матеріалу. Практична орієнтованість магістерських програм повинна давати знання технологій дії, навчати студента добувати інформацію, замість того, щоб «завантажити» його певною «сумою істинних знань» або навчати оперувати універсальними. Вітчизняні вузи, які навчають майбутніх юристів, у створенні навчальних планів та у своїй дослідницькій діяльності мають орієнтуватись на фундаменталізацію знань, які вони народжують у результаті наукових досліджень та транслюють у процесі навчання. Йдеться про нове змістове наповнення та фундаменталізацію навчального процесу як відкритості й зрозумілості для представників інших країн, але при цьому навчальні заклади повинні уособлювати національно-наднаціональну дуальність в якості однієї зі своїх фундаментальних ознак.

Третя причина. Проблеми, пов'язані із міжнародним визнанням і підтримкою студентів і викладачів, особливо у сфері соціального забезпечення та одержання дозволу на роботу. «В Україні мобільності заважають системні невідповідності, візовий режим, економічні характеристики нашої країни, зрештою, різниця між рівнем життя в Україні та країнах європейського союзу. Але, коли йдеться про інтернаціоналізацію освіти – зусилля держави мають бути ексклюзивними»; «Міжнародної академічної мобільності Україна ще не відчула. Майже всі поїздки за кордон українське студентство здійснює коштом батьків, спонсорів, закордонних благодійних фондів тощо. Закордонне навчання і стажування за рахунок ВНЗ або держави становить менше 10 % від зазначеної кількості «мобільних» українських студентів. Ситуація з міжнародною академічною мобільністю кадрів ще гірша»⁹. Існує також проблеми міграційних відомств. Українські студенти і викладачі не мають сьогодні можливості вибору навчального закладу, оскільки Україна не є членом Європейського Союзу¹⁰. Йдеться про таку форму академічної мобільності вітчизняних студентів-юристів, як фізична, що пов'язана із перетином кордонів, на відміну від віртуальної (використанням сучасних інформаційних технологій, інструментів мережі Інтернет тощо). При всіх принадах другої форми академічної мобільності (відеоконференції, електронна комунікація, міжуніверситетська співпраця, транснаціональна дослідницька діяльність, медіатехнології), все ж таки фізичне переміщення за кордон під час навчання або стажування репрезентує безпосередню форму міжнародних зв'язків із низкою специфічних можливостей, що впливають на життя студентів у його цілісному розумінні¹¹. Сьогодні можемо говорити про наявність рамкових угод про співпрацю між державами щодо обміну студентами. Наприклад, 24 лютого 2016 р. була підписана програма освітнього обміну між Міністерством освіти і науки України та Міністерством людських ресурсів Угорщини на 2016–2018 роки. Цей документ передбачає виділення стипендій для навчання українських студентів в Угорщині, а угорських – в Україні.

Четверта причина. І сьогодні в Україні не виконуються вимоги Великої хартії університетів. Її положення залишаються для нас лише декларативними. Зокрема, «Університети, особливо європейські, розглядають взаємний обмін інформацією та документацією, а також збільшення кількості спільних проектів для розвитку освіти як основний елемент постійного прогресу знань. Тому, як і на початку своєї історії, вони стимулюють мобільність викладачів і студентів, а також розглядають загальну політику в питанні рівного статусу, звань, іспитів (без упередженого ставлення до національних дипломів) і присудження стипендій як необхідний інструмент для здійснення своєї місії в актуальних на сьогодні умовах»¹².

П'ята причина. Гальмом розвитку міжнародної академічної мобільності української студентської молоді є відсутність на державному рівні мотивації та стимулювання продовження кар'єри в Україні: «Однією з найбільш важливих проблем розвитку академічної мобільності української молоді є відсутність на державному рівні стратегій їх повернення на батьківщину... Це, безумовно, ускладнює процес розробки та прийняття важливих управлінських рішень з питань міжнародних зв'язків у сфері освіти, провокує непослідовність проведення в країні освітніх реформ, веде до формування недовіри академічної спільноти до самих цих реформ, задалегідь прирікаючи їх на неефективність»¹³.

Шоста причина. Низька обізнаність студентів щодо програм обміну студентами.

Якщо підбивати підсумки, то можна дійти висновку, завдяки чому і яким досягненням організації та змістовного наповнення європейської юридичної освіти студент може вільно скористатися своїм правом навчальної мобільності і чого поки що немає у вітчизняній юридичній освіті. Зокрема:

- юридична освіта повинна відповідати стандартам, які визнані державами-членами Європейського Союзу;
- необхідні розробки єдиних критеріїв оцінювання успішності та рівня знань з використанням європейського досвіду та наявних практик;
- наявність і визнання єдиного «європейського» навчального плану;
- орієнтованість на європейський метод викладання права, що передбачає поглиблене вивчення історії соціології права, а також права в соціально-політичному контексті.

- ¹ Knight J. Quality and internationalisation in higher education. – Paris, OECD, 1999. – P. 16.
- ² De Wit H. Internationalisation moves into a new phase // University World News, 2011.
- ³ Tilak J. B. G. Trade in higher education: The role of the General Agreement on Trade in Services (GATS) / Jandhyala B. G. Tilak : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://unesdoc.unesco.org/images/0021/002149/214997e.pdf>
- ⁴ Сергеева Ю. И. Академическая мобильность в Европе: история и современность : моногр. / Ю. И. Сергеева; науч. ред. А. А. Прохоров; Учреждение образования «Белорусский гос. педагогический ун-т им. Максима Танка». – Минск : ИВЦ Минфина, 2007. – С. 6–7.
- ⁵ Свириденко Д. Б. Академічна мобільність: відповідь на виклики глобалізації : моногр. / Д. Б. Свириденко. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. – С. 6–7.
- ⁶ Слюсаревський М. М. Психологія міграції : навч. посіб. / М. М. Слюсаревський, О. Є. Блинова; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. – Кіровоград : ТОВ «Імекс ЛТД», 2013. – С. 114.
- ⁷ Смирнов Д. К вопросу о развитии системы юридического образования в современной России / Д. Смирнов, К. Струсь : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-o-razvitiy-sistemy-yuridicheskogo-obrazovaniya-v-sovremennoy-rossii>
- ⁸ Обидина Л. Б. Юридическое образование в Баварии / Л. Б. Обидина // Государство и право. – 1997. – № 7. – С. 70.
- ⁹ Жижко Т. Академічна мобільність – об'єктивно умова розвитку університетської освіти / Т. Жижко : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.staionline.org.ua/pedagog/85/15522-akademichna>
- ¹⁰ Обзор европейского опыта интернационализации высшего образования // The review of European experience of internationalization of higher education / Education, Audiovisual & Culture Executive Agency, European Commission TEMPUS, – X. : Изд-во НУА, 2010. – С. 49–50.
- ¹¹ Murphy-Lejeune E. Student Mobility and Narrative in Europe: The New Strangers (Routledge Studies in Anthropology) / Elizabeth Murphy-Lejeune. – Routledge, 2001. – P. 3.
- ¹² Велика хартия университетів (Magna Charta Universitatum) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eurosvita.net/index.php/category=17&id=1049>
- ¹³ Колісник Л. О. Проблеми міжнародної академічної мобільності в українських реаліях / Л. О. Колісник, М. В. Мосьондз // Вісник Одеського національного університету. Соціологія і політичні науки. Науковий журнал. – Одеса : ОНУ, 2011. – Т. 16. – Вип. 10. – С. 272–273.

Резюме

Гальонкіна І. С. Інтеріоризації вітчизняної юридичної освіти як відповідь на виклик сьогодення.

Стаття присвячена філософсько-правовому аналізу явища інтеріоризації вітчизняної юридичної освіти. Доведено, що в сучасних умовах розвитку українського суспільства юридична освіта займає особливе місце, оскільки вона є однією із найбільш включених до модернізаційних тенденцій, що виявляється у таких формах, як: формування глобальних просторів вищої освіти та досліджень, зміни в організаційних засадах діяльності вищих навчальних закладів, поширення нових форм організації навчального процесу. В статті підкреслюється, що вітчизняна юридична освіта постала перед викликами світоглядного характеру: вона повинна здійснювати власну модернізацію в бік підвищення якості освіти через формування людини нового типу, яка б була здатною до інтеграції в сучасне суспільство на новому якісному рівні. Визначено основні причини низької академічної мобільності серед вітчизняних студентів-юристів.

Ключові слова: юридична освіта, інтернаціоналізація, інтеріоризації, глобалізація, академічна мобільність, демократизація освітнього простору.

Резюме

Галенкіна І. С. Интериоризация отечественного юридического образования как ответ на вызов современности.

Статья посвящена философско-правовому анализу явления интериоризации отечественной юридического образования. Доказано, что в современных условиях развития украинского общества юридическое образование занимает особое место, поскольку оно является одной из заметных модернизационных тенденций, проявляющихся в таких формах, как: формирование глобальных пространств высшего образования и исследований, изменения в организационных основах деятельности высших учебных заведений, распространение новых форм организации учебного процесса. В статье подчеркивается, что отечественное юридическое образование сегодня испытывает вызовы мировоззренческого характера: оно должно осуществлять собственную модернизацию в сторону повышения качества образования через формирование человека нового типа, который был бы способен к интеграции в современное общество на новом качественном уровне. Определены основные причины низкой академической мобильности среди отечественных студентов-юристов.

Ключевые слова: юридическое образование, интернационализация, интериоризация, глобализация, академическая мобильность, демократизация образовательного пространства.

Summary

Galyonkina I. Internalization of the national legal education as a response to the challenge of modernity.

The article is devoted to the philosophical and legal analysis of the phenomenon of internalization of the national legal education. The process of internalization starts with learning what the norms are, and then the individual goes through a process of understanding why they are of value or why they make sense, until finally they accept the norm as their own viewpoint. One thing that may affect what an individual internalizes is role models. Role models often speed up the process of socialization and encourages the speed of internalization as if someone an individual respects is seen to endorse a particular set of norms, the individual is more likely to be prepared to accept, and so internalize, those norms.

Key words: legal education, internationalization, internalization, globalization, academic mobility, democratization of educational space.